

K itap İncelemesi

M. Gürsan Şenalp

Atılım Üniversitesi, İktisat Bölümü

Carmen M. Reinhart ve Kenneth S. Rogoff, Bu Defa Farklı: Finansal Çılgınlığın 800 Yıllık Tarihi, çev. L. Konyar, İstanbul: NTV Yayınları, 2010, 512 sayfa, ISBN-978-605-5813-92-5.

Reinhart ve Rogoff (bundan sonra R-R) isimlerini ilk defa duyduğumda Ankara’da SBF’de iktisat doktora öğrencisiydim. Bazı derslerde ikilinin beni ve benim gibi çok sayıda genç akademisyeni meslekten soğutan anlaşılması son derece zor makalelerini okuduğumuzu, günlerce bu makalelerdeki yoğun matematiksel denklemleri çözmeye çalıştığımızı hatırlıyorum. Amaç, modelleri bir de kendimiz çözerek böylesine akademik şöhretlerin ortaya koyduğu sonuçların ayınlarına ulaşabilmektir. Bunu yaparken de söz konusu matematiksel tekniklere, ekonometrik teori ve uygulamalara giderek daha fazla hakim olmamız yani iyice pişmemiz bekleniyordu. Böyle diyorum ama sanmayın ki ortada “hoca”larımızla kurduğumuz kutsal usta ve çırak ilişkileri vardı. Benim deneyimim, tam tersine, her koyunun kendi bacağından asıldığı bir ortamda şekillendi.

Zaten mantık baştan sakattı. Gerçek bir araştırmacı olma yoluna hiç girmeden işe taklitçilikle başlanıyordu. Küresel bir meslek olarak iktisat ve “iktisatçılar piyasası”na hakim olan son derece yoğun rekabet hepimizi geleceğin Reinhart’ları Rogoff’ları olmaya özendiriyordu. Makaleler, bizim için bilimsel soruşturmanın nesnelere değil çözümleri gereken teknik meselelerdi. Yazarının ne söylediğinin veya ortaya koyduğu bulgunun toplumsal anlamları nadiren tartışma konusu edilirdi. Edilmek istense de gerçekten vakit yoktu, çünkü bir an önce ekonometrik sınamalar yapılmalı, ulaşılan sonuçlara iktisadi açıklamalar giydirilmeliydi. Entellektüel laf salatalarına düzeneğin karnı toktu. Dahası acaba modeli-

miz doğru düzgün kurulmuş muydu? Yoksa, falanca değişken filanca olguyu daha kuvvetli mi açıklardı? Şu şu değişkenlerin birbiriyle bağlantısı olabilir miydi? Bu modellerle uluslararası atıf endekslerinde taranan “A sınıfı” bir dergide yayın yapılabilir miydi? Bu yolda ilerleyen bir iktisatçının hayatını kuşatan sorular ve sorunsallar, ister istemez, onu gerçek dünyaya karşı duyarsızlaştıran, entellektüel olarak fakirleştiren bir kalıp oluşturuyordu. Ortam, eleştirel perspektiflere ve disiplinler-arası diyaloga tamamen kapalıydı.

İktisatta empoze edilen matematik ve ekonometri dozunun aşırı olduğuna ve bunun ideolojik/politik bir nedeni olduğuna şüphem yoktu. Şanslıydım, ilerleyen yıllarda bu biçimselcilik çıkmazından uzaklaştım ancak halen iktisat alanındaki doktorasını İngiltere’de yapmakta olan kardeşim, içeriden bir bakışla, bütün olayın “verilere işkence eden ekonometrik testlerle bulunan sonuçları matematiğin suikastçı yapıldığı teorik modellerle destekleme telaşı” olduğunu söylüyor. Ona göre bu neredeyse herkesin farkında olduğu ama hiç kimsenin dile getirmedığı acı bir gerçek.

Evet, R-R’ye dönersek. Akademik iktisatçıların çok iyi bildiği bu iki Harvard profesörü geçen yıl çok büyük bir akademik skandalla dünya gündemini salladılar. Olay Türkiye’de az da olsa yankı buldu. Yaşananlar yukarıda değindiğim kaygı ve kanaatleri bütünüyle haklı çıkaran türdendi. Kısaca bu muhteremler “Borç Zamanında Büyüme” adlı makalelerinde bir ülkenin kamu borç stokunun milli gelire oranının % 90’ı geçtiği taktirde iktisadi büyümenin keskin bir şekilde düşüş göstereceğini öne sürüyorlardı. Tam da kriz döneminde yayımlanan bu makale radikal kemer sıkma (austerity) politikalarının temel dayanağı ve referans kaynağı olmuştu. Yani çıkarsamaları açıkça politiktir ve sınıfsaldır. Bu, krizin faturasını emekçilere kesmek isteyenlerin ekmeğine yağ süren “bilimsel bir bulgu” ydu. Sorun şu ki, Reinhart ve Rogoff’un özgeçmişlerine baktığımızda bu sınıfsal çıkarsamaların tesadüfi olmadığını derhal anlıyorsunuz. Reinhart, 1980’lerde yatırım bankası Bear Stearns’ün baş ekonomisti ve başkan yardımcısı, günümüzde ise bir Dış İlişkiler Konseyi (CFR) üyesi. Rogoff da CFR üyeliğinin yanı sıra, 2001-2003 arasında IMF’de baş ekonomist ve araştırma direktörü olarak görev yapmış. Ne diyelim, ikili adeta başlıbaşına kanlı canlı birer üniversite-sanayi işbirliği.

Gelgelelim çok geçmeden Massachusetts Üniversitesi Amherst’ten doktora öğrencisi Thomas Herndon ve hocaları Michael Ash ve Robert Pollin (yani Asaf Savaş Akat’ın “diğer taraf” dediği¹ solcu akademisyenler), R-R’nin (incelenen bazı ülkelere ait verilerin analizden çıkarılması gibi) oldukça şüpheli istatistikî yöntemleri içeren bir dizi “hata” neticesinde bu sonuca ulaştığını şüpheye yer bırakmaksızın gösterdiler.² R-R ikilisi ise hatayı kabul etmekle birlikte suçu bilgisayar programına yıkma yoluna gitmiş ancak bu çaba ikna edici olmanın çok uzağında kalmıştı. İşin içinde bu denli meşhur isimlerin olması ve konunun

¹ Asaf Savaş Akat, “İktisat Camiasında Skandal,” *Vatan*, 21 Nisan 2013

² Bkz. E. Ahmet Tonak, “Ünlü, saygın ve meslekte ağırlığı olanlar,” *BirGün*, 28 Nisan 2013.. Ayrıca Mehmet Erman Erol, “Reinhart-Rogoff skandalı ve burjuva iktisadının sefaleti,” *BirGün Pazar*, 28 Nisan 2013.

el yakan politik boyutları nedeniyle kızılca kıyamet koptu.³ Dahası burjuva iktisat dünyasının bir numaralı dergisi *American Economic Review*'in editörü makalenin normal bir "hakem sürecinden geçmeksizin" basıldığını duyurmak zorunda kaldı.

Bu durum elbette R-R ikilisinin, çok büyük bir veri tabanı araştırması üzerine yükselen ve burjuva akademik dünyasının klasikleri arasına girmiş olan 2009 tarihli kitapları *Bu Defa Farklı*'nin başarısına gölge düşürüyor. Bu kitaptaki ana mesajın 2013'teki skandala dönüşen çalışmanın ana fikriyle uyumlu olduğunun da altını çizmeliyim. Yazarlar bu çalışmada beş kıtadan altmış altı ülkenin sekiz yüz yıllık makroekonomik ve finansal zaman serilerini oluşturmuş ve son büyük krize ilişkin "biz bunu daha önce de yaşadık" tezini işlemişler. R-R'ye göre krizlerin ortak teması aşırı borç birikiminin yarattığı sistemik risklerin sanılandan çok daha büyük olmasıdır. Bu bağlamda çalışma geçmiş kriz deneyimleri ile günümüzdeki benzerliklerine vurgu yapıyor. Bu bakış her canlanma ve finansal canlılık döneminde "bu defa farklı" diyerek davranan ve her çöküşte Ergin Yıldızoğlu'nun deyimleriyle "yeniden şaşırılmayı" başaran burjuva iktisatçıları açısından olumlu bir gelişme.⁴ Kitapta finans krizi tipleri devlet borçlarının ödenememesi, bankacılık krizleri, yüksek enflasyon krizleri ve 1990'lardaki Asya, Avrupa ve Latin Amerika'da yayılan döviz krizleri olarak sınıflandırılmış ve uzun bir tarihsel kesitte incelenmiş. Her ne kadar kitabın alt başlığı "finansal çılgınlığın sekiz yüz yıllık tarihi" diye Türkçeleştirilmiş olsa da orijinali İngilizce olan metinde yer alan ifade "finansal ahmaklık"tır (financial folly). R-R kitabın çeşitli yerlerinde ülkelerin kurumlar ve finansal araçların zaman içinde değişebileceğini fakat insan doğası değişmediğini vurguluyor (s.31, 354). Yani, yazarlar 30'lu yıllardan sonra 2007'de içine girilen bu İkinci Daralma'yı da insan doğasının son tezahürü olarak ele alıyor. Böylece "bayağı iktisadın" kaskatı sınırlarına gelmiş dayanmış oluyoruz. R-R için finans krizi sekiz yüz yıl ötede dahi incelenebilir bir olgudur ve kapitalizme özgü yanları dikkate değmez. Ah, şu hükümetlerin muhasebe kayıtlarını gizlemeye eğilimli, şeffaf olmayan ve insanların o kolay kazanç düşkünü doğaları yok mu?

Her ne kadar biz buralardan daha öncede geçtik diyorlarsa da kitapta krizi yapısal bir sorun olarak gördüklerine dair hiç bir emareye rastlamıyoruz. Krizlerin döngüsellığı ve kapitalizme içkinliği doğal olarak tartışma konusu edilmiyor. Kitabın son bölümünde finans krizlerinin neden bu denli acı verici olduğu tartışılırken finans piyasaları ve reel ekonomik faaliyet arasındaki güçlü bağlantıdan söz edilmekte ancak bu ilişki tek yönlü bir biçimde canlandırılmaktadır. R-R için finans sisteminin felce uğraması ekonominin normal işleyişini yani üretimi olumsuz etkilemektedir (s.47). Sözün kısası 512 sayfalık bu uzunca kitap, şimdiden, hem krizin bir üretim tarzı olarak kapitalizmin krizi olduğunu itiraf etmemeyi başaran hem de okurlara muazzam bir makroekonomik bir veri seti sunan klasik bir eser statüsüne kavuşmuş durumdadır.

³ Bu konuda Aykut Kibritçioğlu'nun tartışmanın kapsamlı bir dökümünü verdiği bloguna bakılabilir. <http://kibritcioglu.com/iktisat/blog/?p=2984>

⁴ Ergin Yıldızoğlu, *Kriz: Teori ve Gözlem*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, s.28. Ayrıca bkz. Sungur Savran, "Üçüncü Büyük Depresyon," *Devrimci Marksizm*, Sayı 16, İlkbahar-Yaz 2012, s.10